

مقاتل دوره قاجار

دکتر سعید طاوسی مسرور
عضو هیئت علمی
دانشگاه علامه طباطبائی

دوره قاجار را باید دوره انحطاط مقتل نویسی دانست. در این دوره از حیث کمیت، متون بسیار زیادی تولید شده است، اما از حیث کیفیت می توان گفت که برخلاف رشد کمی، شاهد افت کیفی متون در دوره قاجار هستیم. البته به این نکته باید به صورت نسبی نگاه شود، زیرا در این دوره آثار قابل دفاع و ارزشمندی مانند «فیض الدموع» نوشته بدایع نگار تهرانی و «قمقام زخار و صمصام بنار» نوشته فرهاد میرزا قاجار نیز نوشته شده است.

بیشتر مقاتل پر شمار دوره قاجار از منابع معتبر فاصله گرفتند و بیش از آنکه دغدغه گزارش تاریخ داشته باشند، در پی آن بودند که متنی برای مصلحت هم هویدا است که مفاهیم کلیدی آن ها حزن و گریه و اشک و مصیبت دیده اند، چنان که از اسامی این مقاتل هم هویدا است که مفاهیم کلیدی آن ها حزن و گریه و اشک و مصیبت است: «امواج البکاء»، «بحرال بکاء» و «مصابب المعصومین النجباء»، «بجراحون»، «طریق البکاء»، «طوفان البکاء»، «محیط البکاء» و ... در برخی مقاتل این دوره مانند «اسرار الشهادة»، «بجراحون»، «طریق البکاء»، «تذکره الشهداء» از در واکنش به شریف کاشانی، گزاره گویی، اخبار عجیب و غریب و آمار غیر قابل پذیرش به چشم می خورد.

شیخ عباس قمی تلاش کرد در کتاب های «منتبهی الآمال» و «نفس المهموم» با اتکا به منابع متقدم، تصویری دقیق تر از واقعه عاشورا ارائه دهد. بحث تحریفات عاشورا از کتاب «نفس المهموم» با اتکا به منابع متقدم، تصویری نیز در ادامه همین جریان می گنجد. بحث تحریفات عاشورا از کتاب «نفس المهموم» با اتکا به منابع متقدم، تصویری در این یادداشت به معرفی کتاب «مخزن البکاء» به عنوان یکی از نماینده های گفتمان غالب مقاتل عصر قاجار و مؤلف آن می پردازیم. این کتاب را انتشارات طوبای محبت در سال ۱۳۹۴ با تحقیق مجتبی خورشیدی در بیش از هزار صفحه منتشر کرده است. وی برادر شیخ محمد تقی برغانی (مقتول ۱۲۶۳ قمری) مشهور به «شهید ثالث» است و نوادگانش در قزوین تا امروز به «صالحی» شهرت دارند. از جمله آنان می توان به دکتر علی اکبر صالحی رئیس سازمان انرژی اتمی و وزیر پیشین امور خارجه اشاره کرد. محمد صالح برغانی نزد استادان نامداری چون میرزای قمی، شیخ جعفر کاشف الغطاء، وحید بهبهانی، سید علی طباطبائی و سید مجاهد تحصیل کرد و از برخی از آنان و از شمار زیادی از علمای زمانش موفق به دریافت اجازه شد. او در زمان فتح علی شاه قاجار به عراق تبعید شد، اما با وساطت استادش شیخ جعفر کاشف الغطاء به ایران بازگشت و در زمان فتح علی شاه قاجار و مدرسه صالحیه را در این شهر تاسیس کرد. ملا محمد صالح برغانی ویژه به یادکرد مصیبت امام حسین (ع) و حاشیه در شاخه های گوناگون علوم اسلامی نوشته است. به گفته شاگردش محمد بن سلیمان تنکابنی (درگذشته ۱۳۰۲ قمری) در کتاب «قصی العلماء»، برغانی اهمیت ویژه به یادکرد مصیبت امام حسین (ع) داشته و خود بسیار اهل گریه بر آن حضرت بوده و «نمی گذاشت کسی ذکر مصیبت امام حسین (ع) نماید». البته این نوشته تنکابنی به این معنا نیست که در ادامه نشان خواهیم داد. خالی از اخبار غیر معتبره نگارش آن به منابع ضعیف تنکابنی به این معنا نیست که در ادامه نشان خواهیم داد. خالی از اخبار غیر معتبره ملا محمد صالح علاوه بر کتاب مفصل «مخزن البکاء» داشته است. تنکابنی در معرفی این آثار می نویسد: «او در این کتاب مفصل به عربی به نام «منبع البکاء» در کتاب مفصل «مخزن البکاء» در ادامه نشان خواهیم داد. خالی از اخبار غیر معتبره بسیار از حکایات میکیه و قصاید عربیه در مرانی ذکر نموده... و روایات معتبره مذکور داشته و در آخر کتاب معدن البکاء است، بلکه معدن البکاء در اخبار مصیبت، بهتر از سایر کتب است.» البته گویا تنکابنی در معتبر دانستن آثار عاشورایی قدری تسامح داشته است، زیرا در ادامه می نویسد: «منتخب گویا تنکابنی در لیهوف سید بن طاووس و مثیر الاحزان این نما... در نهایت اعتبار نیست، بلکه از ضعیف ترین کتب عاشورایی است که آن را به جهت نقل مطالب ساختگی، کذب و نامستند، از مهم ترین منابع مکتوب تحریفات عاشورا دانسته اند. در این مورد نکته ای را محمد صحتی سردرودی از استاد یوسفی غروی نقل کرده است که اساساً «المنتخب» طریقی کتابی نبوده که مؤلف در زمان اوج حیات علمی خود نوشته باشد، بلکه در جوانی مطالبی را در یک دفتر یادداشت جمع آوری می کرده است. مؤلف مطالبی که در زمینه عاشورا به نظرش جالب می آمده، ولو آن مطالب نامعتبر باشد، جمع آوری کرده است. حتی گفته شده است طریقی از اینکه این کتاب منتشر شده و به دست دیگران افتاده، ناخشنود بوده و این را به عنوان اثری از خودش که به او منتسب شود، نمی پذیرفته است، زیرا این کتاب فقط جمع آوری بوده و مؤلف قصد انتشار آن را نداشته است.

از مهم ترین نقاط ضعف کتاب «مخزن البکاء» اعتماد به منابع ضعیف چون «منتخب» طریقی و استنادات مکرر و متعدد به آن است و نیز اعتماد به منابع ضعیف دیگری چون مقتل جعلی منسوب به ابومخنف و «دلائل الامامه» که از آن با عنوان مسند سیده بتول یاد کرده است. به علاوه به نظر می رسد برخی مطالب کتاب برگرفته از «روضه الشهداء» ملاحسین واعظ کاشفی است.

اعتماد به منابع ضعیف چون «منتخب» طریقی و استنادات مکرر و متعدد به آن است و نیز اعتماد به منابع ضعیف دیگری چون مقتل جعلی منسوب به ابومخنف و «دلائل الامامه» که از آن با عنوان مسند سیده بتول یاد کرده است. به علاوه به نظر می رسد برخی مطالب کتاب برگرفته از «روضه الشهداء» ملاحسین واعظ کاشفی است.

اعتماد به منابع ضعیف چون «منتخب» طریقی و استنادات مکرر و متعدد به آن است و نیز اعتماد به منابع ضعیف دیگری چون مقتل جعلی منسوب به ابومخنف و «دلائل الامامه» که از آن با عنوان مسند سیده بتول یاد کرده است. به علاوه به نظر می رسد برخی مطالب کتاب برگرفته از «روضه الشهداء» ملاحسین واعظ کاشفی است.

اعتماد به منابع ضعیف چون «منتخب» طریقی و استنادات مکرر و متعدد به آن است و نیز اعتماد به منابع ضعیف دیگری چون مقتل جعلی منسوب به ابومخنف و «دلائل الامامه» که از آن با عنوان مسند سیده بتول یاد کرده است. به علاوه به نظر می رسد برخی مطالب کتاب برگرفته از «روضه الشهداء» ملاحسین واعظ کاشفی است.

اعتماد به منابع ضعیف چون «منتخب» طریقی و استنادات مکرر و متعدد به آن است و نیز اعتماد به منابع ضعیف دیگری چون مقتل جعلی منسوب به ابومخنف و «دلائل الامامه» که از آن با عنوان مسند سیده بتول یاد کرده است. به علاوه به نظر می رسد برخی مطالب کتاب برگرفته از «روضه الشهداء» ملاحسین واعظ کاشفی است.

اعتماد به منابع ضعیف چون «منتخب» طریقی و استنادات مکرر و متعدد به آن است و نیز اعتماد به منابع ضعیف دیگری چون مقتل جعلی منسوب به ابومخنف و «دلائل الامامه» که از آن با عنوان مسند سیده بتول یاد کرده است. به علاوه به نظر می رسد برخی مطالب کتاب برگرفته از «روضه الشهداء» ملاحسین واعظ کاشفی است.

اعتماد به منابع ضعیف چون «منتخب» طریقی و استنادات مکرر و متعدد به آن است و نیز اعتماد به منابع ضعیف دیگری چون مقتل جعلی منسوب به ابومخنف و «دلائل الامامه» که از آن با عنوان مسند سیده بتول یاد کرده است. به علاوه به نظر می رسد برخی مطالب کتاب برگرفته از «روضه الشهداء» ملاحسین واعظ کاشفی است.

اعتماد به منابع ضعیف چون «منتخب» طریقی و استنادات مکرر و متعدد به آن است و نیز اعتماد به منابع ضعیف دیگری چون مقتل جعلی منسوب به ابومخنف و «دلائل الامامه» که از آن با عنوان مسند سیده بتول یاد کرده است. به علاوه به نظر می رسد برخی مطالب کتاب برگرفته از «روضه الشهداء» ملاحسین واعظ کاشفی است.

اعتماد به منابع ضعیف چون «منتخب» طریقی و استنادات مکرر و متعدد به آن است و نیز اعتماد به منابع ضعیف دیگری چون مقتل جعلی منسوب به ابومخنف و «دلائل الامامه» که از آن با عنوان مسند سیده بتول یاد کرده است. به علاوه به نظر می رسد برخی مطالب کتاب برگرفته از «روضه الشهداء» ملاحسین واعظ کاشفی است.

